

Äldre grund under ny tillbyggnad

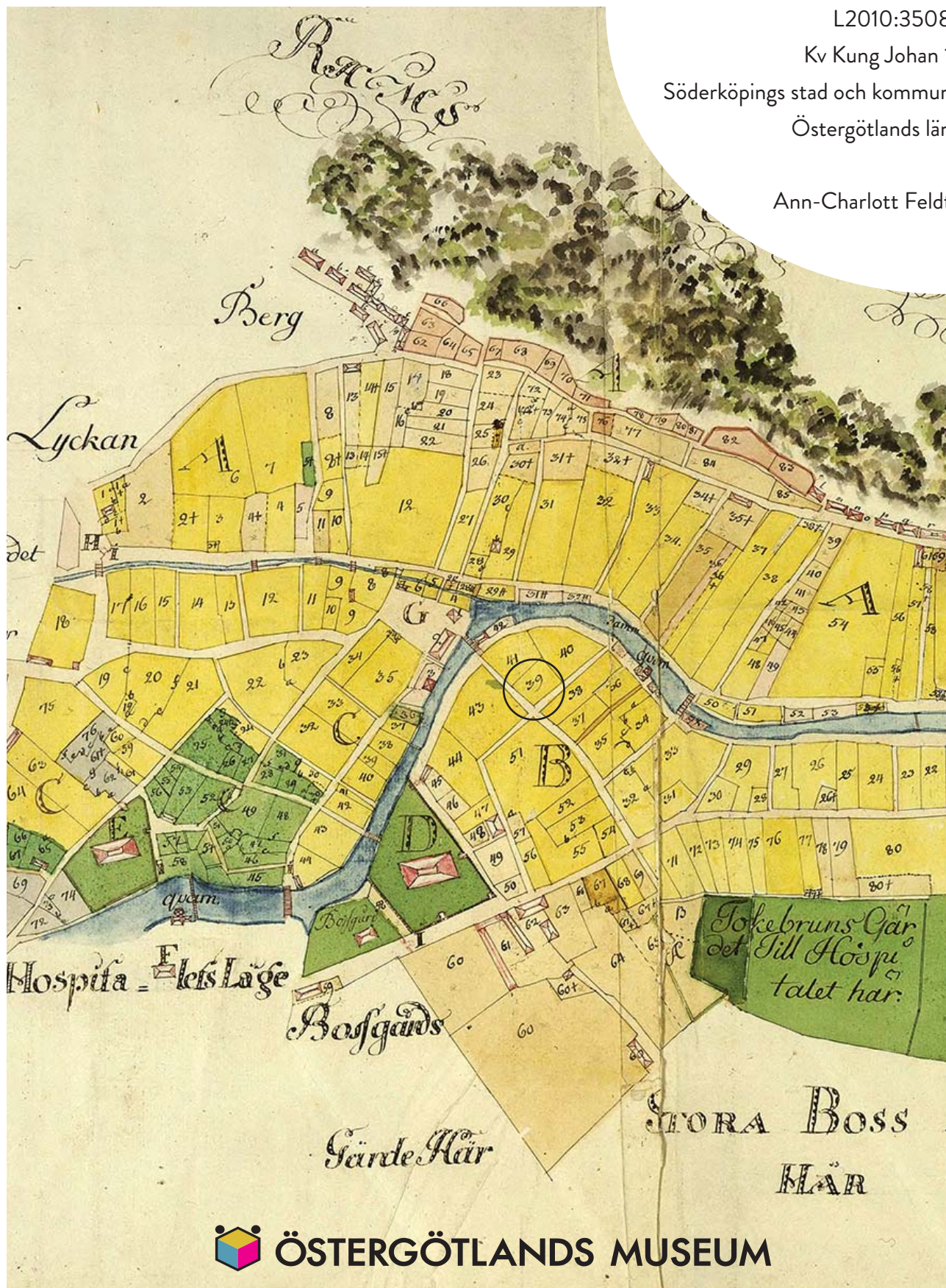
L2010:3508

Kv Kung Johan 1

Söderköpings stad och kommun

Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet	Kung Johan 1
Stad	Söderköping
Kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Lämningsnummer	L2010:3508
Digitala fastighetskartans blad	64F 8h SO
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Mätteknik	Manuell
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Lst beslut	2021-05-07
Lst dnr	431-7941-2021
Lst handläggare	Helena Hulth
ÖM dnr	0102/21
ÖM projektnr	001790
Undersöknings-id	202100800
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	TJ:s Bygg & Fastighetsservice
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbete	2021-05-11
Undersökt yta	100 m ²
Fynd	Tillvaratogs ej
Foto	Digitala bilder
Analys	Nej
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.
Upphovsrätt: om inget annat anges gäller Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Äldre grund under ny tillbyggnad

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.....	4
Syfte och metod.....	6
Resultat och tolkning.....	7
Referenser	11

Omslagsbild: Utsnitt ur stadskartan över Söderköping från 1779 med undersökningsområdet inringat (LMS D111-1:16).

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

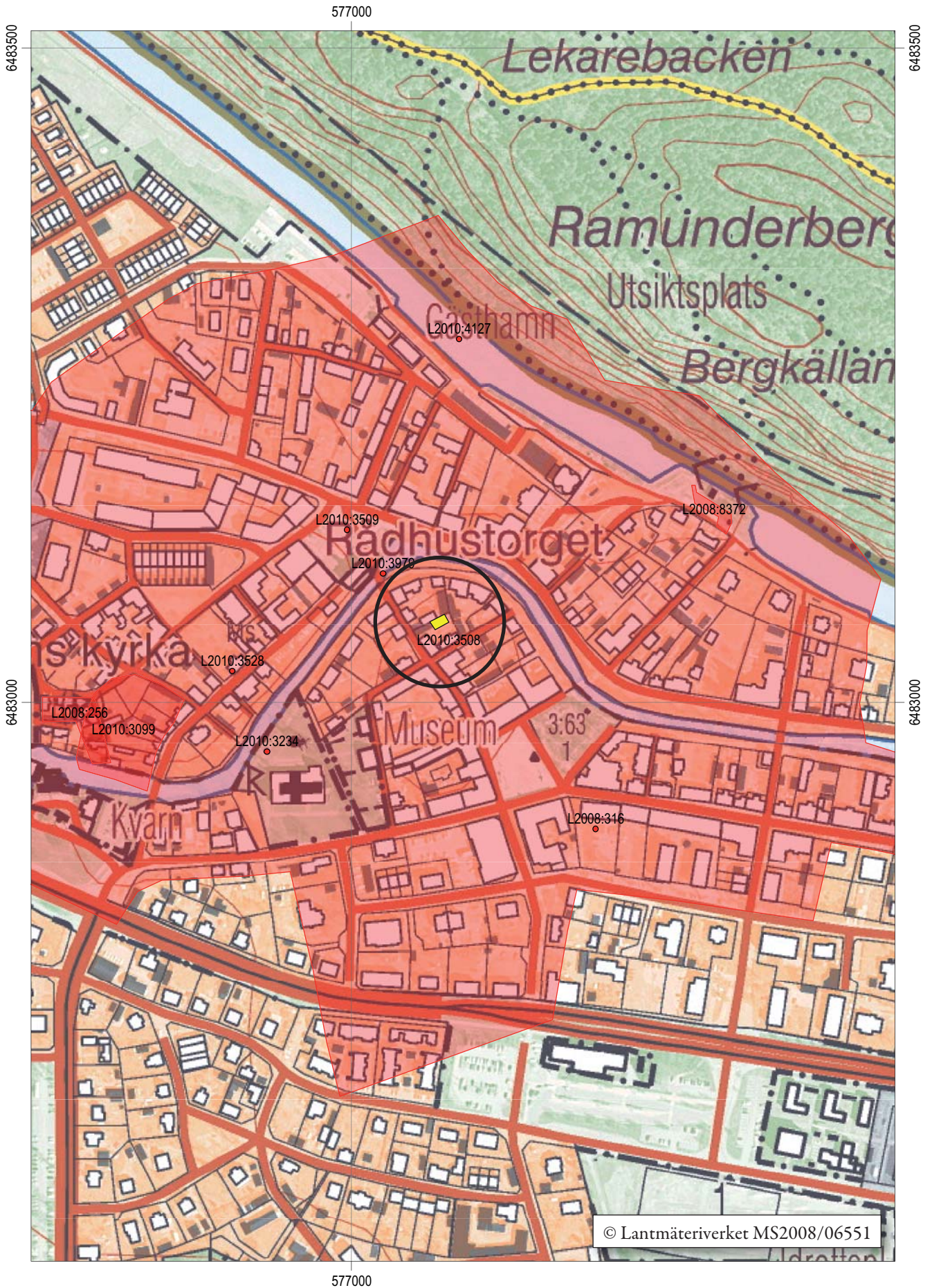
Sammanfattning

Vid schaktning för en tillbyggnad av befintlig bebyggelse i kv Kung Johan 1 i Söderköping, utförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet omfattade sammanlagt en ca 100 m² stor yta som schaktades ner till 0,6 m djup under befintlig markyta. Schaktet var placerat längs norra delen av innergården där det sedan tidigare stått en byggnad som nu var riven.

Den rivna byggnaden har stått på kraftiga betongfundament varför endast en mindre del av den berörda ytan kom att uppvisa ostörda lagerföljder. I det ostörda partiet påträffades två nivåer med fragmentariska stenläggningar samt ett kortare parti av en stengrund. Stengrunden och den äldre stenläggningen bedöms utifrån fyndmaterialet vara från 1700 - 1800-talen. Den yngre stenläggningen har sannolikt tillkommit under sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. Över lämningarna fanns i sen tid påförda fyllnadslager.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:4000.

Inledning

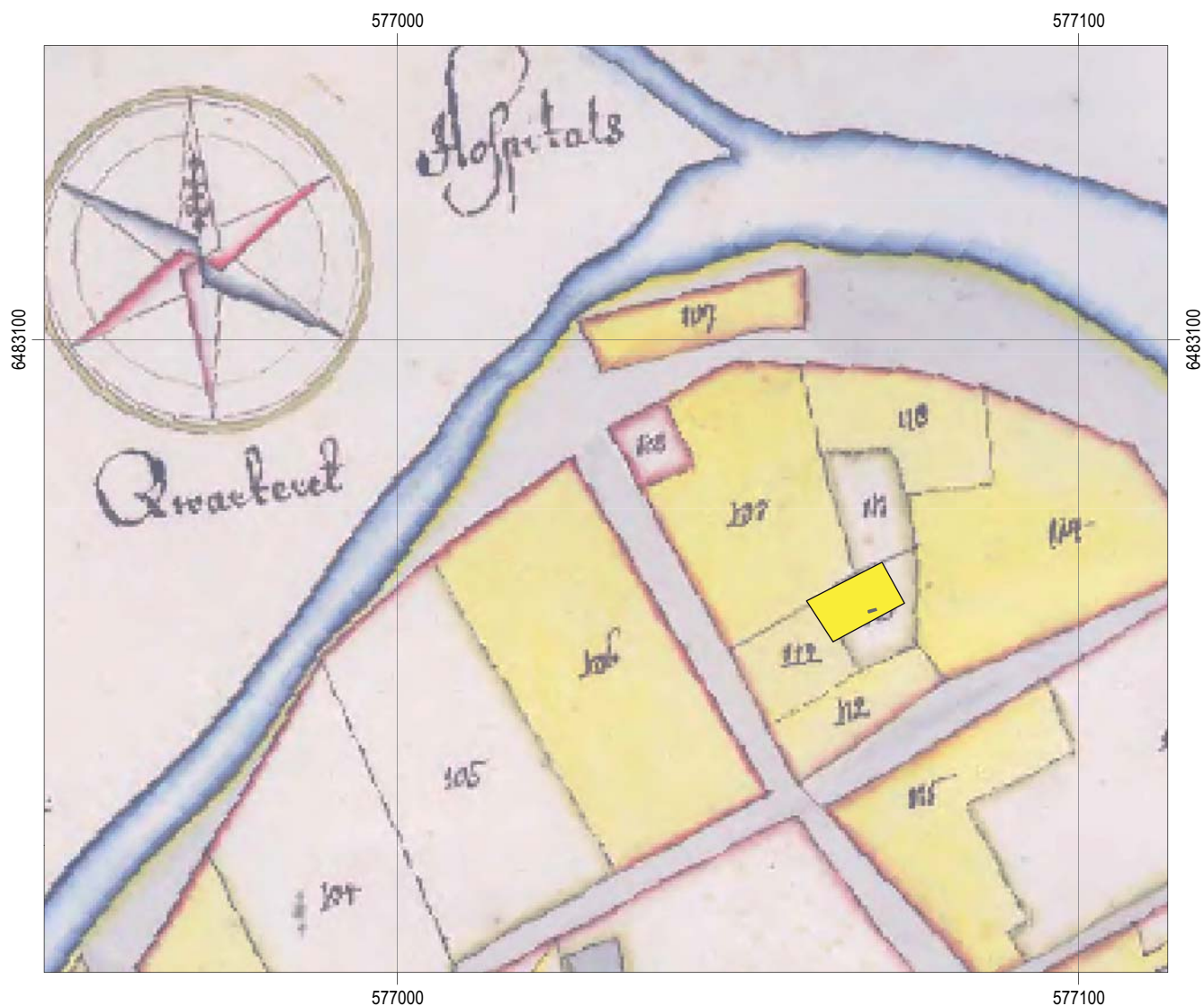
I samband med schaktning för en tillbyggnad av befintlig bebyggelse i kv Kung Johan 1 i Söderköping, utförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland och fastighetsägaren, TJ:s Bygg & Fastighetservice, ansvarar för de arkeologiska kostnaderna.

Arbetet utfördes centralt inom Söderköpings medeltida stadsområde (L2010:3508) och omfattade sammanlagt en ca 100 m² stor yta som schaktades ner till 0,6 m djup under befintlig gårdsplan. Arbetet i fält utfördes 2021-05-11. Ansvarig för den arkeologiska undersökningen i fält och rapportarbetet är undertecknad.

Områdesbeskrivning

Staden Söderköping är belägen ca 2,5 mil från Slätbaken i en dal som sträcker sig i öst-västlig riktning. Dalen omges av ett kuperat landskap med skogbevuxna moränkullar. Genom stadsområdet flyter Storån och den delvis kulverterade Lillån samt Göta kanal. Norr om staden finns Ramunderberget. Söderköping omnämns skriftligen första gången år 1250 i ett testamente där drottning Katarina överlåter platsen till sin syster Benedicta (Ljung 1949).

Staden växte fram i början av 1200-talet som en utveckling av en äldre centralort med en marknadsplats i anslutning till Storån. Var denna marknadsplats haft sin exakta lokalisering är oklart. Arkeologiska undersökningar visar på att det är i kvarteren närmast Storån, bl a kv Hertigen, som de senvikingatida och tidigmedeltida bebyggelseämningarna finns (Feldt & Ohlsén 2005; Tesch & Hasselmo 1987).

Figur 3. Rektifierat utsnitt ur 1701 års stadskarta (LMS D111-1:3) med det aktuella undersökningsområdet markerat. Skala 1:1000.

Från slutet av 1200-talet och fram till 1400-talet var Söderköping en betydande hamnstad. Det fanns även goda vägförbindelser inåt landet. Sannolikt bidrog uppgrundningen av hamnområdet under senare delen av medeltiden till att staden under 1600-talet förlorade sin ställning vilken övertogs av Norrköping och Valdemarsvik (Broberg & Hasselmo 1978).

Staden fick tidigt tre kyrkor med egna församlingar; S:t Laurentii kyrka, S:t Ilians kyrka och Drottens kyrka, nuvarande Drothems kyrka. De två förstnämnda var stadsförsamlingskyrkor och den sista landsförsamlingskyrka. I samband med reformationen slogs de båda stadsförsamlingarna samman och S:t Ilians kyrka försvann. Utöver kyrkorna fanns ett franciskanerkonvent, ett hospital samt flera kapell i staden. Konventet etablerades år 1235 och var beläget strax öster om Drothems kyrka (Broberg & Hasselmo 1978).

Åren 1380, 1418 och 1567 drabbades Söderköping av omfattande bränder. Eventuellt kan en tidigare brand ha härjat staden år 1281 eller 1305 (Ljung 1949; Broberg & Hasselmo 1978). Förutom de nämnda stadsbränderna drabbades Söderköping under 1600- och 1700-talen av flera katastrofer. År 1612, under Kalmarkriget, plundrades och brändes staden av danskarna. År 1684 förstördes samtliga broar samt en stor mängd båthus och bryggor av kraftiga översvämningar. Nya översvämningar drabbade staden 1710 och 1784. Från vårfloden 1710 berättas att den var en av de värsta i stadens historia då bl a husen närmast ån förstördes och samtliga broar sprängdes (Bodelius 2002).

Kvarteret Kung Johan

Kvarteret ligger centralt inom Söderköpings medeltida stadsområde, nära den medeltida hamnen, som antas ha varit belägen där Rådhusstorget idag ligger. Storgatan och Smedgränd tillhör stadens äldre gatunät. Söderköpings centrala stadsplan har i stort sett varit densamma under medeltiden och ända in på 1900-talet.

Kvarteret innehåller en omfattande äldre bebyggelse som bildar sammanhållna gårdsmiljöer. I kv Kung Johan 3 finns Söderköpings äldsta profana stenhus, från senare delen av 1500-talet. Det är uppfört på en ännu äldre källare. Byggnaden är sedan 1989 klassad som byggnadsminne. Stenhusets nuvarande utseende härrör från början av 1800-talet (Björk 1988).

Genom de historiska kartorna går det följa tomten och dess ägare från den äldsta stadskartan från 1701 (LMS D111-1:3), via stadskartan från 1779 (LMS D111-1:16) och fram till senare kartor som t ex stadskartorna från 1857 (LMS D111-1:23) och 1876 (LMS D111-1:26). På den äldsta kartan är tomten delad i tre delar där två delar då innehades av Georg Wibbling och den tredje endast benämns som en trädgård. 1779 anges att gården tillhörde komminister Lundborg och att det var en *arv och eget-gård* som köpts in 1722 (LMM 05-söd-16). När den sistnämnda kartan upprättades innehades tomten av konditor C J Borén (LMM 05-söd-38).

Tidigare arkeologiska undersökningar

I december 2016 genomfördes en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med att ett nytt avlopp grävdes i kv Kung Johan 1 (Magnusson 2017). I det sammanlagt 21 m långa schaktet påträffades en stenläggning, rester av ett tegelgolv, ett trägolv eller möjligen en kavelbro samt en timmerkonstruktion. Stenläggningen påträffades på 0,4 m djup och bedömdes vara från 1600-1700-talen. Övriga lämningar framkom på 0,8-1,4 m djup under gårdsplanen.

På grannfastigheten, kv Kung Johan 3, har flera undersökningar utförts. Vid en ledningsschaktning i november 1975 påträffades en tegelmur mellan två byggnader i den norra delen av tomten (Anonym 1972). Mursträckningen var närmast öst-västlig och påträffades ca 0,45 m under befintlig markyta. Den kunde följas ner till ett djup av minst 1,05 m under mark.

Vid schaktning för dagvatten och el 2000 och 2011 framkom kulturlager på 0,3-0,4 m djup (Magnusson 2011). Lagren bedömdes vara eftermedeltida.

Under 2014 grävdes schakt för bergvärme varpå lämningar i form av en stenläggning påträffades redan på 0,3 m djup (Björkhager 2015). Längre ner fanns spår av murar och träkonstruktioner.

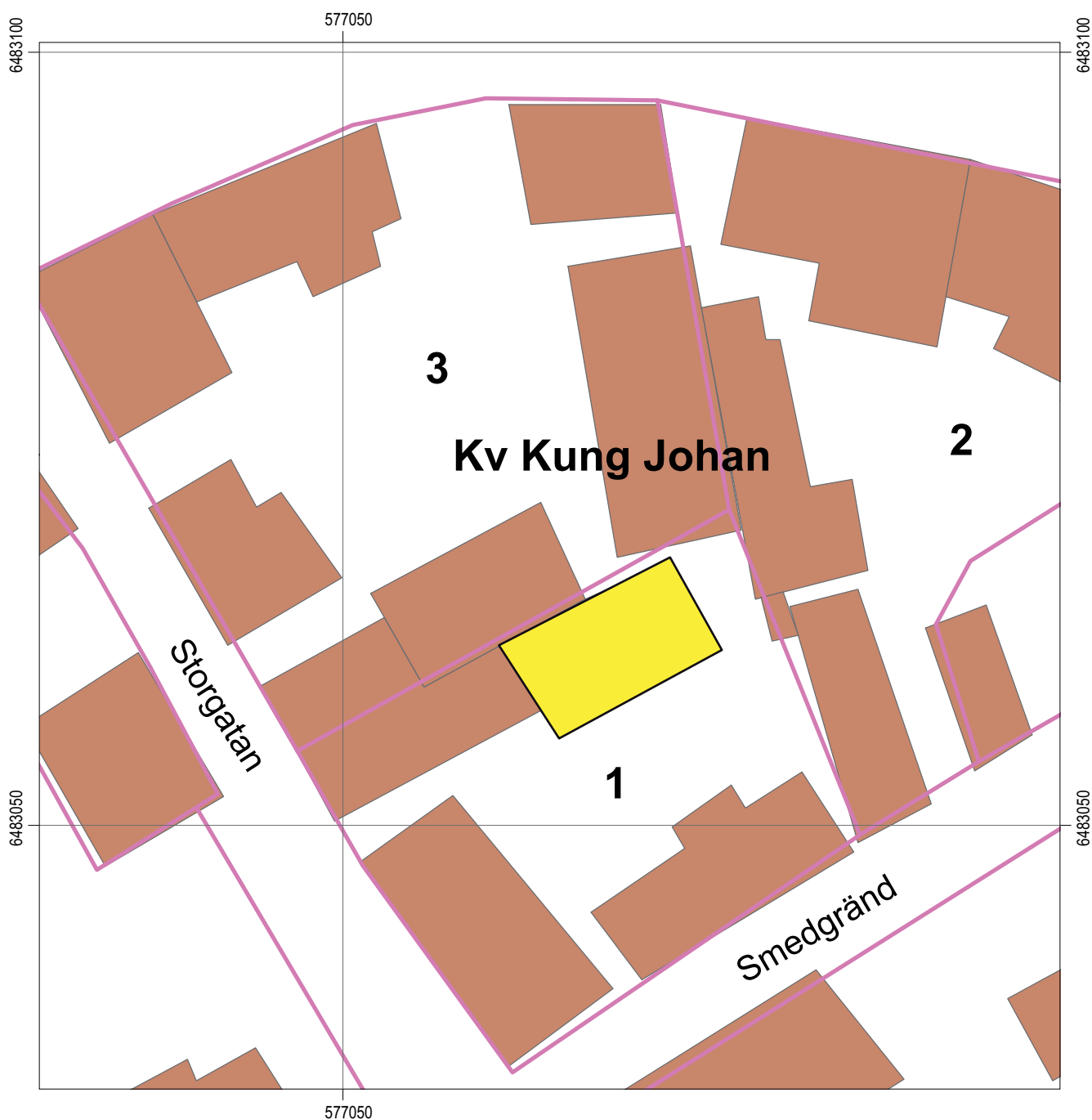
Syfte och metod

Undersökningens övergripande syfte var att tillse att eventuella fornlämningar berördes så lite som möjligt av arbetet. De lämningar som påträffades skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Resultatet är avsett att kunna ligga till grund dels för Länsstyrelsen bedömning av kunskapspotentialen inför eventuella kommande beslut, dels för exploatörens vidare planering.

Då undersökningen utfördes efter *Generellt förfrågningsunderlag* från Länsstyrelsen Östergötland och *Bekräftelse med kostnadsberäkning* från Östergötlands

museum, formulerades inga detaljerade frågeställningar inför fältarbetet.

Den arkeologiska undersökningen utfördes som en schaktningsövervakning i samband med schaktningen för den nya grunden. Schakten grävdes skiktvis med maskin ner till 0,6 m djup. Äldre lämningar som framkom rensades fram, undersöktes och dokumenteras med inmätning, fotografering och planritning. En kortare sektionsritning upprättades. Ett urval av de föremål som påträffades fotodokumenterades men togs inte tillvara. Inga lämpliga kontexter för provtagning framkom i samband med arbetet.

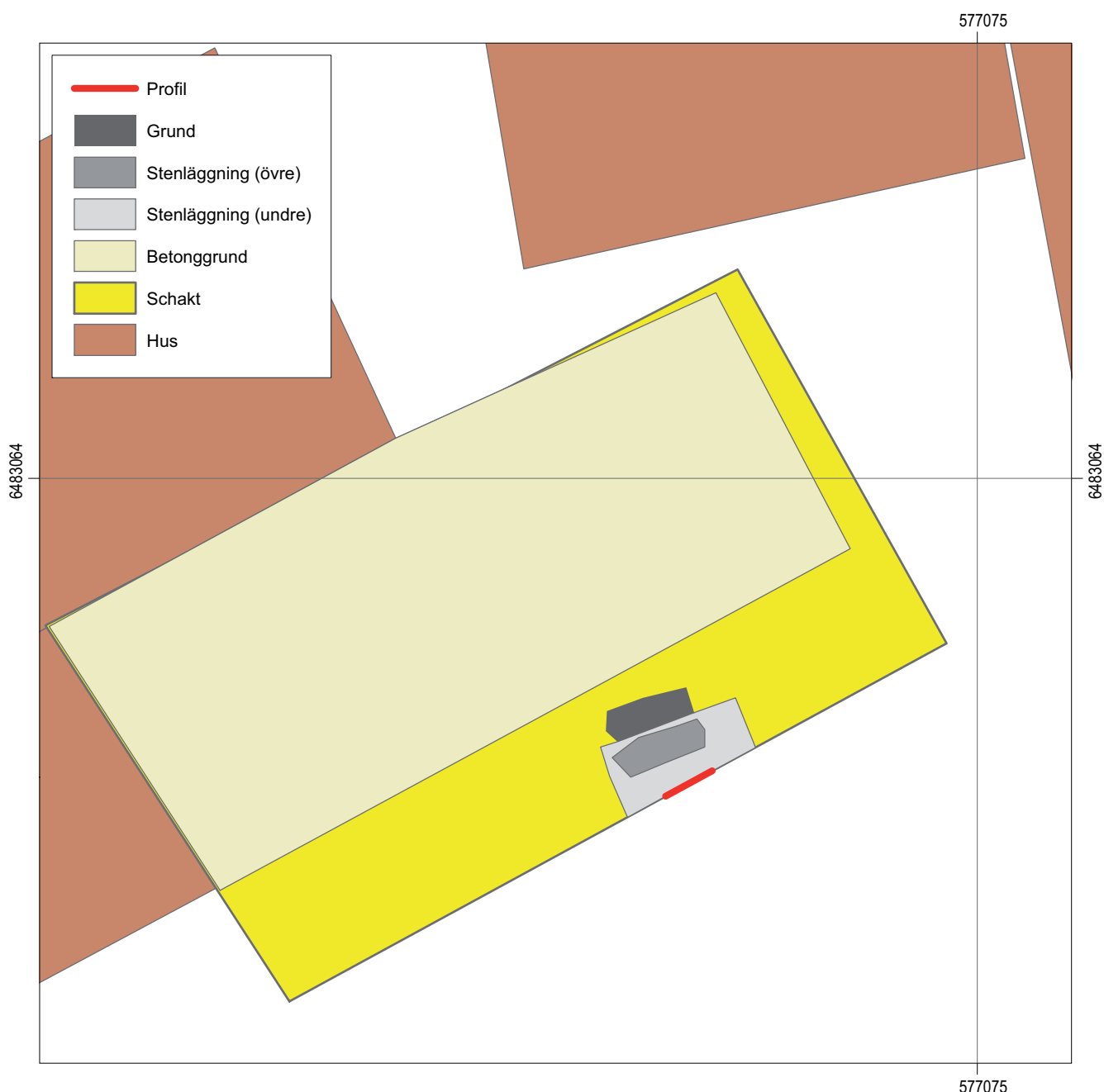
Figur 4. Schaktplan. Skala 1:400.

Resultat och tolkning

Arbetet omfattade sammanlagt en ca 100 m² stor yta som schaktades ner till 0,6 m djup under befintlig gårdsplan. Schaktet var placerat längs norra delen av innergården. Över större delen av den berörda ytan har det tidigare stått en byggnad som nu var riven. Den rivna byggnaden har stått på kraftiga betongfundament varför endast en mindre del av undersökningsområdet kom att uppvisa ostörda lagerföljder på det aktuella schaktdjupet. I det ostörda partiet påträffades två nivåer med fragmentariska stenläggningar samt ett kortare parti av en stengrund.

Den övre stenläggningen bestod av 0,1 - 0,2 m stora stenar som kunde ses på en 2,0 x 0,5 m stor yta. Stenläggningen uppträdde på 0,4 m djup och låg under ett lager av sentida fyllnadsmassor med kulturjord, lera och grus. Med största sannolikhet rör det sig om rester av en stenlagd gårdsplan (figur 6). Vid en undersökning 2016 påträffades ett parti av en stenläggning på samma djup längre åt sydväst på innergården (Magnusson 2017). Denna bedömdes då vara från 1600-1700-talen.

Den undre stenläggningen uppträdde på 0,5 - 0,6 m djup och fanns bevarad på en 2,3 x 1,0 m stor yta. Stenläggningen bestod av ojämnt spridd knaddersten

Figur 5. Planritning med påträffade anläggningar. Skala 1:100.

Figur 6. Det bevarade partiet av den övre stenläggningen sedd från norr. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.

Figur 7. Den undre stenläggningen sedd från öster. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.

med en storlek på 0,03 - 0,07 m, med inslag av bitar av murtegel och taktegel. Mellan de båda stenläggningarna fanns ett fyllnadslager med kulturjord, grus och lera (figur 7).

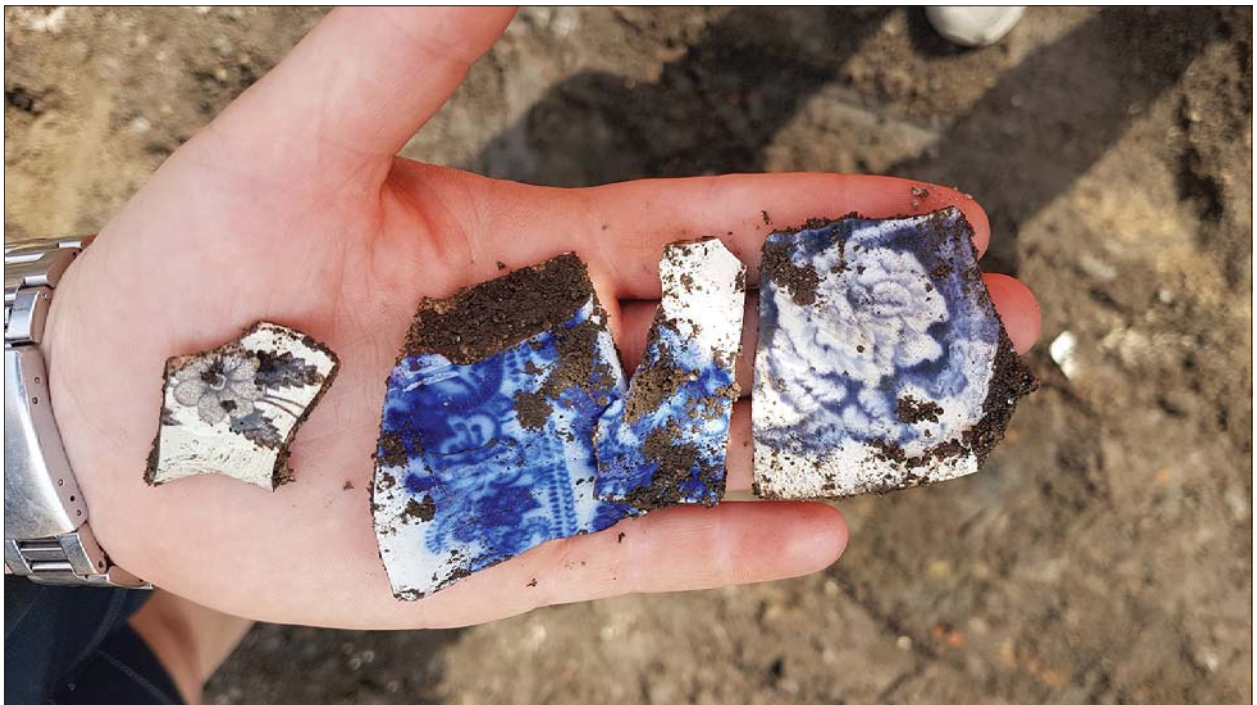
I anslutning till den undre stenläggningen framkom på dess norra sida ett kortare parti av en stenrad, tolkad som lämningar efter en grund till en byggnad. Stenarna var 0,15 - 0,40 m stora och lagda i ett skift och i två stenars bredd med den plana sidan uppåt. Stengrunden uppträdde på 0,6 m djup och med undantag för en enstaka sten kvarligger den. Den var bevarad till en längd av 1,4 m och hade en bredd på 0,5 m. Grunden följde samma orientering som övrig bebyggelse på tomten, d v s närmast ÖNÖ - VSV (figur 8 och figur 10).

Vid undersökningen påträffades skärvor av flintgods samt kakel och buteljglas i anslutning till de påträffade lämningarna. Fynden tyder på dateringar till sen tid. Stengrunden och den äldre stenläggningen bedöms utifrån fyndmaterialet vara från 1700- eller 1800-talet. Den yngre stenläggningen har sannolikt tillkommit under sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal.

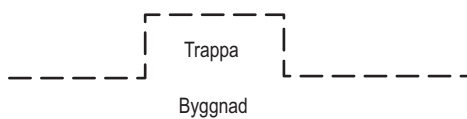
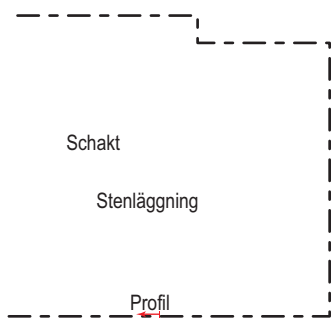
Dessa dateringsförslag skiljer sig något från det som Magnusson (2017) föreslår för de övre lagren och den stenläggning som tidigare påträffats på tomten. Då inga daterande fynd påträffades 2016 är hans datering sannolikt bara en uppskattning. Det nu presenterade dateringsförslaget bygger på det påträffade fyndmaterialet.

*Figur 8. Stengrunden sedd från öster. Till höger i bild syns fundamenten till den rivna byggnaden.
Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.*

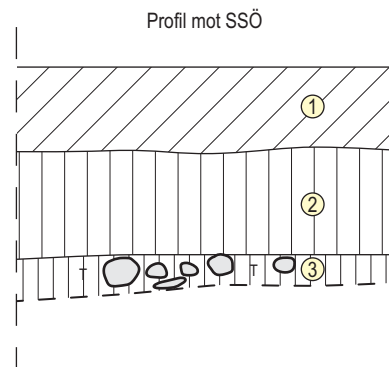
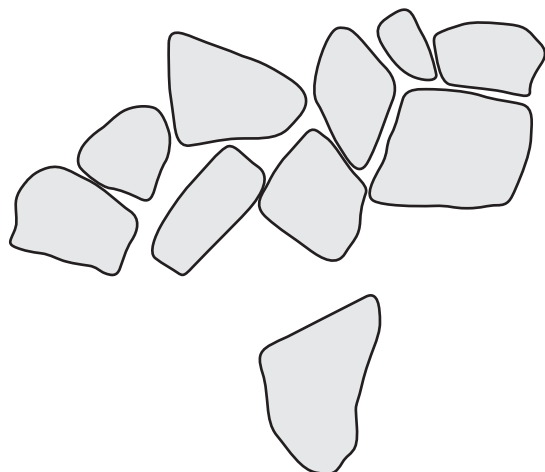

*Figur 9. Exempel på flintgodskärvor som påträffades vid undersökningen. Dessa tillvaratogs ej.
Foto Ann-Charlott Feldt, ÖM.*

Skala 1:200

Skala 1:20

- 1. Jordig grusfyllning.
- 2. Äldre kulturjordsfyllning.
- 3. Knaddersten, 0,03-0,07m ø, tegel- och takpanneflis.

Kv Kung Johan 1

Söderköpings stad och kommun, Ög
L2010:3508
Plan- och profilritning
Skala 1:200 resp 1:20
Dnr 0102/21
2021-05-11 Ann-Charlott Feldt
Renritning Lasse Norr

Referenser

- Anonym. 1972. Besiktning av tegelmur framkommen vid ledningsschaktning inom kv Kung Johan, fastighet nr 3, Söderköping, Östergötland. Arkivhandling. Östergötlands länsmuseum.
- Björk M. 1988. Kulturhistorisk byggnadsinventering, Fastigheten Kung Johan 3, Söderköpings tätort, Söderköpings kommun. Arkivhandling. Östergötlands länsmuseum.
- Björkhager V. 2015. *Bergvärme hos Kung Johan*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 14. Kv Kung Johan 3, Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Rapport 2015:3, Östergötlands museum.
- Bodelius L. 2002. *Historien om ett hus*. Söderköping.
- Broberg B & Hasselmo M. 1978. *Söderköping*. Rapport Medeltidsstaden 5. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm
- Feldt A-C. & Ohlsén M. 2005. *På vikingatida grund i kv Hertigen 3*. Arkeologisk förundersökning, kv Hertigen 3, Söderköping. Rapport 2005:32. Östergötlands länsmuseum
- Ljung S. 1949. *Söderköpings historia*. Första delen. Tiden till 1568. Lund.
- Magnusson M. 2011. *Elkabelschakt och dagvattenledning i kv Kung Johan 3, Söderköping*. Arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. RAÄ 14. Kv Kung Johan 3, Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Rapport 2011:88, Östergötlands museum.
- Magnusson M. 2017. *Nytt avlopp i kv Kung Johan 1*. Arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. RAÄ 14:1. Kv Kung Johan 1, Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Rapport 2017:6, Östergötlands museum.
- Tesch S. & Hasselmo M 1987. *Söderköping. 2000 år på 20 år*. Arkeologi i Mellansverige. Stockholm

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

- D111-1:3. Geometrisk avmätning. Söderköpings stad. 1701.
- D111-1:16. Mätning. Söderköpings stad. 1779.
- D111-1:23. Mätning. Söderköpings stad. 1857.
- D111-1:26. Förslag till regleringsplan och utvidgning. Söderköpings stad. 1876.

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMM)

- 05-söd-16. Rågångsåtgärd. Söderköpings stad. 1779.
- 05-söd-38. Stadsplan. Söderköpings stad. 1877.

Vid schaktning för en tillbyggnad i kv Kung Johan 1 i Söderköping, utförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet omfattade sammanlagt en ca 100 m² stor yta som schaktades ner till 0,6 m djup under befintlig markyta.

Endast en mindre del av den berörda ytan kom att uppvisa ostörda lagerföljder vilka bl a omfattade två nivåer med fragmentariska stenläggningar samt ett kortare parti av en stengrund. Lämningarna bedöms utifrån fyndmaterialet vara från perioden 1700-tal till tidigt 1900-tal.

ISSN 1403-9273

Rapport 2021:22